

© 2011 р. **О.К. Черновський**

Апеляційний суд Чернівецької області, Чернівці

© 2011 р. **Р.А. Гольонко**

Чернівецький факультет НТУ «ХП»

© 2011 р. **М.К. Черкашина**

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

© 2011 р. **Ю.Г. Масікевич**

Чернівецький факультет НТУ «ХП»

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Стаття присвячена проблемі реалізації і захисту екологічних прав громадян. Проаналізовано сучасний стан національної законодавчої бази в галузі охорони довкілля. Зроблено висновок про пріоритетність питань захисту екологічних прав людини, збереження та відтворення природних ресурсів в Україні.

Ключові слова: екологічні права громадян, ресурсне законодавство, форми правового захисту, механізми захисту екологічних прав, судовий захист екологічних прав, громадські правозахисні екологічні організації.

Постановка проблеми. Права і свободи громадян стоять на одному з перших місць серед усіх цінностей визнаних людством. На різних етапах свого розвитку соціум почергово вимагав визнання пріоритетності своїх соціальних, економічних та екологічних прав. Чи не вперше, на необхідність гармонійного поєднання розвитку соціальної, економічної та екологічної сфер (а власне і їх правового забезпечення) було ґрунтовно заявлено в підсумковому документі «АГЕНДА-XXI» саміту у Ріо-де-Жанейро (1992) [21]. Сформульована на саміті «Концепція сталого розвитку» виступає вагомим базисом збалансованого розвитку суспільства.

У сучасний період інтеграції України у русло демократичних процесів та адаптації законодавства до законодавства Європейського Союзу, в період загострення глобальних екологічних проблем, істотного значення набуває правове забезпечення конституційних прав, серед яких особливе місце займають екологічні права людини. Актуальність даного питання, для наших співвітчизників, в значній мірі визначається катастрофічним станом довкілля в Україні - факту визнаного на рівні вищого законодавчого органу держави - Верховної Ради України [6]. Інформаційно-аналітичні огляди стану довкілля, проведені Мінприроди України [14], свідчать про подальше зростання рівнів антропогенного навантаження на нього, які в кілька разів перевищують показники розвинених країн світу.

Мета роботи. Оскільки екологічне право визначає основне (фундаментальне) право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, то подальше дослідження даної правничої галузі виступає важливою віхою часу.

Виклад основного матеріалу. Завдяки працям Ю.І. Андрейцева [11], А.П. Гетьмана [10], Н.Р. Кобецької [15], С.М. Кравченко [7], Ю.С. Шемшученко [9] та ін. екологічне право сформувалося як навчальна дисципліна для студентів-юристів вищих навчальних закладів України. Значно більше проблем виявилось в екологічного права як навчальної галузі та галузі судової юрисдикції із захисту екологічних прав громадян. І в цьому, звичайно, є ціла низка як об'єктивних, так і суб'єктивних причин.

Слід зауважити, що в українському законодавстві не міститься визначення поняття захисту екологічних прав громадян. Зазначається лише, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України (ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Тобто Закон визначає порядок та засоби захисту порушених прав. Отже, захист екологічних прав громадян доцільно розглядати як сукупність юридичних заходів, що спрямовані на припинення порушення таких прав, усунення перепон у їх реалізації, відновлення порушених прав [10].

При цьому, на думку Ю.С. Шемшученко [9] доцільно розмежовувати такі поняття, як: засоби, способи та форми захисту порушених екологічних прав. Серед засобів за допомогою яких особа може вимагати здійснення захисту своїх екологічних прав, автор виділяє: подання *позову, скарги, заяви*. В якості прикладів способів захисту екологічних прав громадян наводяться *визнання порушеного права судом, розгляд екологічних спорів органами місцевого самоврядування, опротестування прокуратурою акта органу*

державної влади, що порушує екологічні права тощо. Громадяни та інші особи вправі звертатися за захистом своїх екологічних прав до правоохоронних органів, органів адміністративної чи судової юрисдикції, які зобов'язані в межах своїх повноважень розглянути такі звернення та застосувати відповідні способи захисту порушених прав.

Конституційний принцип розподілу державної влади на три відносно незалежні гілки (законодавчу, виконавчу та судову) передбачив можливість звернення громадян до кожної з них для захисту своїх екологічних прав та інтересів.

Досить детально механізм захисту екологічних прав громадян різними гілками влади наведено в академічних курсах екологічного права Ю.І. Андрейцева, А.П. Гетьмана, Ю.С. Шемшученко [9-11]. Так, законодавча влада забезпечує нормотворчу форму захисту екологічних прав шляхом розробки ефективних механізмів їх реалізації. Згідно до ст. 92 Конституції України [1] Верховна Рада України шляхом прийняття законів повинна визначати права і свободи людини і громадянина (у тому числі екологічні), гарантії цих прав; екологічну безпеку; організацію і діяльність органів виконавчої влади та засоби парламентського контролю за апаратом управління в цій сфері. З врахуванням вимог ст. 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії, і тому звернення громадян до суду для захисту прав, передбачених ст. 50 Конституції України, гарантується. Крім цього, Конституція України [1] гарантує кожному судовий захист будь-яких його прав і свобод (ст. 55), в тому числі екологічних, а також право звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України. Така посада запроваджена відповідно до ст. 101 Конституції України з метою здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних (в тому числі екологічних) прав і свобод людини і громадянина. Проте слід зазначити, що в щорічних доповідях Омбудсмена «Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні» [25] як правило, відсутній розділ про дотримання екологічних прав [19].

Екологічне право громадян та безпека довкілля забезпечуються спеціалізованим екологічним законодавством (ресурсним законодавством) [12]: Земельним (2001), Лісовим (2006), Водним (1995) Кодексами, Кодексом України про надра (1994), низкою ресурсних Законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про природно-заповідний фонд України» (1992), «Про екологічну експертизу» (1995), «Про рослинний світ» (1999), «Про тва-

ринний світ» (2001), «Про охорону земель» (2003), «Про екомережу» (2004), «Про доступ до публічної інформації» (2011) та ін.

Декілька слів стосовно формування та впорядкування національної законодавчої бази в галузі охорони довкілля. Зокрема, про участь юристів Чернівців у впорядкуванні нормативно-правової бази в період 1996-2004 рр. Мова йде, перш за все, про видання 11-и томного зібрання «Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища» [12] упорядниками якого в різні роки були: М. Шупеня, О. Черновський, І. Сушинський, П. Цицима, Т. Іванова, Т. Ніколаєвич, М. Дмитрюк, Л. Пилипів. Сюди слід віднести також вихід в світ спеціалізованих природоохоронних видань: В. Синьогуб, В. Солодкий, С. Василенюк «Збірник законодавчих актів та нормативних документів України в галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів» [13, 2006]; Ю. Масікевич, Я. Мовчан, П. Цицима «Правове регулювання заповідної справи в Україні (спеціальне зібрання законодавчих документів)» [18, 2007]; О. Черновський, М. Папієв, В. Ватаманюк, П. Цицима «Правові аспекти охорони довкілля» (судова практика, кодекси та закони України) [26, 2010].

Захист екологічних прав людини може бути реалізований в адміністративному порядку, що базується на конституційному положенні про можливість звернення до органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із заявою (клопотанням) про усунення шкідливих дій (бездіяльності), що порушують будь-які, в тому числі екологічні права.

З точки зору положень екологічного законодавства (ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [12] такими діями (бездіяльністю) можуть виступати: порушення прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище; порушення норм екологічної безпеки; порушення вимог законодавства України при проведенні екологічної експертизи, в тому числі подання завідомо неправдивого експертного висновку; невиконання вимог державної екологічної експертизи; фінансування, будівництво і впровадження у виробництво нових технологій і устаткування без позитивного висновку державної екологічної експертизи; порушення екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів; допущення наднормативних, аварійних і залпових викидів і скидів забруднюючих речовин

та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище; невжиття заходів щодо попередження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище; порушення природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних, радіоактивних речовин та відходів; відмова від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення, приховування або фальсифікація відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення та інше.

Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р визначив загальний адміністративний порядок оскарження колегіальних та індивідуальних дій (рішень) державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб, у результаті яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадян (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності. У випадках, коли встановлено факт порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, органи держави можуть винести рішення про заборону діяльності окремих підприємств, установ чи об'єктів [3].

До форм правового захисту прав громадянина належить, зокрема, судовий захист, що є найефективнішим механізмом у цій сфері. Проведення і реалізація судово-правової реформи в Україні забезпечує пріоритет прав у всіх сферах життя суспільства. Право на судовий захист є конституційним і не вимагає додаткового закріплення в інших нормативно-правових актах. Стаття 55 Конституції України [1] містить норму, що встановлює право кожного звертатися до суду, якщо: його права і свободи порушені чи порушуються; створені чи створюються перешкоди для реалізації прав або свобод; мають місце інші обмеження прав і свобод. Зазначені положення трансформуються і на екологічні права, що порушені.

Законодавство України прямо не передбачає судову заборону екологічно небезпечної діяльності. Однак частина друга ст. 10 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» [12] встановлює, що діяльність, яка перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне

навколишнє природне середовище та інших екологічних прав, підлягає припиненню в порядку, встановленому цим Законом та іншим законодавством України.

Крім того, основне (фундаментальне) екологічне право, згідно з положеннями цивільного законодавства, належить до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, і на законодавчому рівні закріплено в ст. 293 Цивільного кодексу України як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [9]. В екологічному законодавстві способи захисту екологічних прав не містяться в узагальненому вигляді. У зв'язку з чим особливу роль у забезпеченні захисту екологічних прав відіграють саме норми цивільного права, оскільки способи захисту екологічних прав впливають із загальних способів захисту цивільних прав, передбачених ст. 16 Цивільного кодексу [9], а саме: визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідносин, припинення правовідносин, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування.

Відповідна роль у механізмі захисту екологічних прав громадян належить Конституційному Суду України, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів про екологічні права Конституції України і дає їх тлумачення (ст. 147 Конституції) [1].

Як достатньо дієву форму захисту природних екологічних прав слід розглядати громадський захист, що визначаються цілою низкою нормативно-правових актів (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [12], Закон України «Про звернення громадян» [3], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2] та ін.). До громадського порядку захисту екологічних прав слід віднести: референдум; громадські (публічні) слухання; загальні збори громадян за місцем проживання; залучення експертів від громадськості в робочі групи з екологічних питань, утворених органами влади, участь у проведенні державної екологічної експертизи, а також проведення експертизи громадської; збори, мітинги, походи, демонстрації; робота з депутатами.

У випадках, коли використані всі національні засоби правового захисту, кожен має право

звертатися за захистом своїх порушених прав і свобод до відповідних органів міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55 Конституції України) [1].

Важливим механізмом становлення екологічного права, як галузі права, є науковий аналіз існуючої нормативно-правової бази. Оскільки законодавча база для екологічного права носить ресурсний характер, то при аналізі сучасного стану охорони довкілля слід застосувати саме ресурсний підхід. В якості досить вдалого, на наш погляд, аналізу правової охорони атмосферного повітря (як природного ресурсу) можна навести дослідження, висвітлені в праці «Правова охорона атмосферного повітря: практичні аспекти» [20, 2011]. Результати отримані авторами свідчать, що вимоги законодавчих актів щодо охорони атмосферного повітря є достатньо застарілими і не змінюються, більшість законодавчих актів мають бланкетний, відсильний до підзаконних нормативно-правових актів характер, чинне законодавство регулює тільки питання охорони атмосферного повітря, у той час як питання його використання залишаються законодавчо неврегульованими, перелік забруднюючих речовин є застарілим і не відповідає європейським нормам (зокрема, до таких речовин в Україні не віднесені діоксини, фурани та низка інших небезпечних забруднювачів повітря). Автори вказують і на існування законної можливості для підприємств для понаднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та для забруднення значних територій довкола підприємств, створення ризиків для здоров'я населення. Наявною є також відсутність відповідальності власників забруднюючих підприємств за проживання населення в межах санітарно-захисних зон таких підприємств.

Для Карпатського регіону особливої актуальності носить питання реалізації права громадян на користування лісовим ресурсом в плані загального та спеціального користування. На сьогоднішній день реформа власності на ліси в Україні зайшла в тупик. Так, внаслідок «реформування» статус аграрних лісів, які займають 17 % від загальної площі земель лісового фонду України, залишився незмінним, а отже дані ліси залишаються державними. Згідно Закону України «Про розмежування земель державної і комунальної власності» [5] землі лісового фонду поза межами населених пунктів не можуть передаватися в комунальну власність, а отже значна частина земель колишніх колгоспних лісів автома-

тично перейшла у власність держави. При цьому цьому при розпаюванні колгоспних земель, розподіл стосувався тільки земель сільськогосподарського призначення. Таким чином селяни гірських районів Карпатського регіону, де переважають землі лісового фонду, виявилися не в рівних умовах із селянами рівнинних територій. В результаті цього сукупна частка комунальних приватних лісів склала не більше 2-3 % від загальної площі лісів України. Незважаючи на закріплення в законодавстві України рівноправності різних форм власності на земельні ресурси (державної, комунальної та приватної), держава монополізувала майже всі ліси. Якщо тотальна передача сільськогосподарських земель у приватну власність після проголошення незалежності України, набула широкого розмаху, то очікування селянами передачі аграрних лісів правонаступникам так і не відбулося. Отже, можна погодитися з твердженням про те, що реституція, тобто повернення земель колишнім власникам, в Україні через відсутність нормативно-правової бази не знайшла свого належного розвитку, як то є в більшості постсоціалістичних країн. Основними перешкодами на шляху набуття членами територіальних громад права ввласності на землі лісового фонду на сьогоднішній день є: недосконалість механізму оформлення права на землю, бажання постійних лісокористувачів (підрозділів Державної лісової агенції) сформулювати думку про те, що власник знищить ліс і не зможе бути господарем на власній землі. Все це пов'язано з тим, що криза в аграрному та лісовому секторах економіки набула системного характеру, а держава так і не змогла поки що визначитися із стратегією розвитку різних форм власності на ліс. Такий підхід, як бачимо не забезпечує вимог сталого розвитку і не може мати жодної перспективи. Безумовно ліс як природний ресурс, подібно до води, ґрунту тощо, не може бути знищений одноосібно його власником. Власник, як то засвідчує європейський досвід постсоціалістичних країн [16, 17], має право користування ресурсами лісу але не може призводити до його погіршення чи знищення. Ігнорування природозберігаючого принципу в лісокористуванні в даних країнах неодмінно супроводжується штрафними санкціями, і як наслідок банкрутство і втрата права власності на ресурс. Для цього існують різні форми регулювання використання лісового ресурсу та контролю за даним процесом. Щорічне використання лісового ресурсу в межах приросту деревини зберігає лісову екосистему і робить процес лісокористування збалансованим. Викорис-

тання напрацьованого досвіду є вкрай необхідним для України.

Можна навести чимало прикладів, так званих юридичних колізій, коли прийняті нормативно-правові акти суперечать раніше прийнятим законодавчим документам. Наприклад, положення Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року [4] прямо суперечать положенням Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (ст. ст. 2, 4, 6), ратифікованої Україною у 1999 р. та Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (ст. ст. 6, 7), ратифікованої Україною у 1998 р., Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. ст. 9, 26). Зокрема, неврегульованим залишається питання оцінки впливу на навколишнє природне середовище та участі громадськості в процесі прийняття рішень [20].

Серед громадських правозахисних екологічних організацій найбільших успіхів в справі захисту екологічних прав людини добилися «Екоправо-Київ», «Екоправо-Харків», «Екоправо-Львів» (з 2005 року ЕПЛ – «Екологія-Право-Людина», Львів), Харківська правозахисна група тощо. З 1995 року «Екологія-Право-Людина» є українським офісом Всесвітнього альянсу екологічного права (E-LAW). Понад 300 юристів та науковців з 60 країн складають мережу E-LAW. ЕПЛ була визнана цінним партнером Європейської Економічної комісії Організації Об'єднаних Націй. ЕПЛ є штаб-квартирою Асоціації юристів екологічного права Центральної, Східної Європи та нових незалежних держав, відому як Асоціація GUTA. Завданням асоціації є формування спільних підходів оцінки розвитку екологічної складової розвитку демократії, що включає участь громадськості у процесі прийняття екологічно значущих рішень, визначення умов ефективного доступу до інформації, доступ до правосуддя, впровадження міжнародної стратегії тощо [19, 23].

У 2003 році ЕПЛ розпочала боротьбу за захист біорізноманіття дельти р. Дунаю. Саме в цей час почали реалізовуватися плани уряду України щодо будівництва судноплавного каналу через територію заповідника. Впродовж цього часу ЕПЛ приділяла особливу увагу цій справі, і професійні дії членів організації мали позитивні результати в межах захисту біорізноманіття дельти Дунаю. За зверненням ЕПЛ у 2005 р. Комітет із дотримання Організації Конвенції "Про доступ до інформації, участь громадськості у проце-

сі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля" прийняв рішення про недотримання Україною ст.ст. 3, 4 та 6 Конвенції у процесі реалізації проекту будівництва каналу "Дунай-Чорне море". Наслідком цього рішення стало прийняття понад 30 країнами, які є сторонами Організації Конвенції, рішення щодо політичних санкцій проти України у зв'язку із порушенням основних положень Конвенції в ході будівництва каналу "Дунай-Чорне море". У квітні 2006 р. роль організації в захисті цього важливого заповідного об'єкту була визнана під час вручення екологічної премії Голдмана (найбільшпрестижна премія в світі в галузі охорони довкілля) від Європи керівнику юридичного відділу ЕПЛ Ользі Мелень. Ця подія вперше торкнулася України й додала міжнародного розголосу проблемі захисту дельти р. Дунай [22].

І, ще приклад захисту прав заповідного об'єкта. Газопровід Ялта-Форос-Севастополь згідно проекту має проходити через територію Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника, який знаходиться в південній частині Кримського півострова. Будівництво газопроводу розпочалося без погодження та затвердження проектної документації, без позитивного висновку державної екологічної експертизи та з порушенням природо-охоронного та лісового законодавства. В результаті оскарження ЕПЛ цих дій будівництво було призупинено, а проект будівництва передано на екологічну експертизу. Критична позиція ЕПЛ щодо даного проекту лягла в основу негативного висновку державної екологічної експертизи Мінприроди України. Будівництво припинено [19, 22].

ЕПЛ започаткувало нову категорією справ – стратегічні позови проти участі громадськості. Це справи, у яких, екологічні активісти піддаються судовому переслідуванню з боку бізнесових компаній за свою активну участь в попередженні реалізації шкідливої діяльності, за розповсюдження правдивої інформації про незаконну або шкідливу діяльність, що підриває репутацію юридичних чи фізичних осіб [19, 22]. В останні роки окремі представники бізнесу намагаються вплинути на припинення діяльності НУО шляхом зловживання правом захисту честі, гідності й ділової репутації. Саме така ситуація склалася в процесі захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та права на участь у процесі прийняття еколого важливих рішень мешканців екологічною громадською організацією "Екологія і світ" в смт. Клевань, що на Рівненщині. Керівництво нафтобази подало позов до суду про

спростування неправдивої, на їхню думку, інформації поширеної екологічним активістом та відшкодування шкоди, заподіяної честі, гідності і діловій репутації у розмірі 15 000 грн. Позивач просив через суд визнати такою, що не відповідає дійсності статтю екологічного активіста "Г.", хоч стаття носила загальний оціночний характер та відображала глибоку занепокоєність екологічного ентузіаста складною екологічною ситуацією, яка склалася на території його селища. Незважаючи на негативний результат у суді першої інстанції, апеляційний суд визнав наші доводи і направив справу на новий розгляд до районного суду, де справа нарешті була успішно вирішена на користь екологічного активіста [22].

Ще приклад захисту прав екологічного активіста "М." Державне підприємство національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом" подала позовну заяву до районного суду м. Миколаєва про захист честі, гідності та ділової репутації, де вимагала спростування недостовірної, на думку її представників, інформації поширеної екологічним активістом М. в опублікованій ним статті з проблем функціонування ядерної енергетики в Україні та ПУАЕС зокрема. Позивач вимагав відшкодування моральної шкоди в сумі 100000 гривень. ЕПЛ здійснювала правовий супровід судового процесу, представляючи інтереси відповідача в суді першої інстанції та в апеляційному суді. Проблеми, які піднімалися екологічним активістом в його статті носять особливий суспільний інтерес у зв'язку з тією шкодою, яка вже була завдана довкіллю й здоров'ю людей ядерною енергетикою в недалекому минулому. Чи не вперше велике державне підприємство в Україні обрало своєю метою примусити мовчати екологічного активіста. Саме тому обмеження права громадян на вільне вираження своїх поглядів і переконань є недопустимим з метою захисту ділової репутації юридичної особи. Хоча судами моральна шкода була зменшена в 40 разів, таке рішення не відповідає, на нашу думку, нормам національного законодавства, та суперечить практиці Європейського суду з прав людини. Цим рішенням суд приніс в жертву комерційним інтересам права людини. Справа знаходиться у Верховному суді України. В можливій перспективі – Європейський суд з прав людини [19, 22].

Можна навести ще декілька прикладів успішних судових справ різного характеру за участю представників громадських природоохоронних організацій [8, 23, 24].

Громадські організації ("Київський еколого-культурний центр" та "Екоправо-Київ") звер-

нулися до Окружного адміністративного суду міста Києва з позовом про скасування наказу МОНУ. 13 січня 2011 року, постановою N 2а-18357/10/2670 суд постановив: позов задовольнити повністю, визнати протиправним та скасувати наказ Міністерства освіти і науки України "Про реорганізацію Природного заповідника "Розточчя" при Національному лісотехнічному університеті України" від 1 листопада 2010 року N 1032 [8].

Кілька успішних судових справ протягом року продемонстрував Київський еколого-культурний центр (КЕКЦ) спільно з організацією «Екоправо-Київ». У листопаді 2008 р. Святошинський райсуд м. Києва поставив крапку в процесі керівництва Держкомлісгоспу проти лідера КЕКЦ В. Борейка, який послідовно викривав державну систему з організації валютного полювання на «червонокнижних» зубрів, що процвітала в Держкомлісгоспі та Мінприроди. Одним із головних організаторів незаконних полювань на зубрів був начальник управління мисливського господарства Держкомлісгоспу М. Шадура. Суд прийшов до висновку, що факти, оприлюднені В. Борейком у ЗМІ відповідають дійсності та відмовився стягнути з нього компенсацію моральної шкоди в сумі 10 тисяч доларів США [24].

Висновки. За роки незалежності в Україні створена фундаментальна законодавча база в галузі захисту довкілля та екологічних прав людини зокрема. Незважаючи на наявність нормативно-правового підґрунтя, питання захисту екологічних прав громадян в судах ще не набули належного поширення, а носять, в основному, епізодичний характер. Саме тому досить актуальним є створення спеціалізованого екологічного суду з розгляду справ щодо порушення природоохоронного законодавства та екологічних прав громадян. Чимала роль в захисті екологічних прав людини в Україні належить громадським правозахисним організаціям. Відсутність тривалий час в Україні ефективної системної державної екополітики, а також ще досить низька правосвідомість громадян, рівень психологічного усвідомлення необхідності дотримання екологічного законодавства, ціннісного відношення до природи можуть бути основними причинами поглиблення екологічної кризи, що призводить до виснаження природних ресурсів, руйнування та надмірного забруднення середовища існування, і як наслідок масштабного порушення конституційного права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Питання захисту екологічних прав людини, збереження та відтворення приро-

дних ресурсів на принципах сталого (екологічно збалансованого) природокористування, слід розглядати як один із пріоритетів та важливу передумову європейської інтеграції України.

Список літератури

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Юридична думка, 2006. – 249с.
2. Закон України «Про доступ до публічної інформації». - м. Київ, 13 січня 2011 року, № 2939-VI.
3. Закон України «Про звернення громадян». – м. Київ, 2 жовтня 1996 року N 393 / 96-ВР. Із змінами згідно із Законами N 653-XIV від 13.05.1999, N 1294-IV від 20.11.2003, N 2384-IV від 20.01.2005, N 1254-VI від 14.04.2009.
4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Із змінами і доповненнями внесеними Законом України від 19 травня 2011 року № 3395-VI.
5. Закон України «Про розмежування земель державної та комунальної власності» від 05.02.2004, № 1457-IV в редакції від 30.01.2009. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-15.
6. Постанова Верховної Ради «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 року N 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998. - № 38-39, ст.248.
7. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: Підручник / Кравченко С.М., Андрусевич А.О., Бонайн Е.Дж. / Під заг. ред. проф. С.М. Кравченко. – Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. – 336 с.
8. Василюк О. Природа більше не потрібна людям? / «Українська правда ЖИТТЯ» від 10.10.2011. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [http:// life.pravda.com.ua /society /2011/ 10/10/ 87299/](http://life.pravda.com.ua/society/2011/10/10/87299/).
9. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К.: Юридична думка, 2008. - 720 с.
10. Екологічне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. — Х. : Право, 2009. – 328 с.
11. Екологічне право : Особлива частина / За ред. В.І.Андрейцева. - К.: Істина, 2001.- 543 с.
12. Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. Том 10 (спеціальний випуск). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 568 с.
13. Збірник законодавчих актів та нормативних документів України в галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів / Упорядники: В.М. Синьогуб, В.Д. Солодкий, С.Д. Василенюк. - Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 312 с.
14. Інформаційно-аналітичні огляди стану довкілля, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://www.menv.gov.ua/cgi-bin/go?node=IAOSD>.
15. Кобецька Н.Р. Екологічне право України. Навчальний посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2007.- 352 с.
16. Лісовий сектор Угорщини, Словаччини і Чехії: основні напрямки розвитку / [Л. Полякова, М. Попков, М. Савущик, С. Пивовар] // Лісовий і мисливський журнал. – 2003. – № 1. – С. 16–18.
17. Леса и лесное хозяйство Польши // Український лісовод. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [www.lesovod.org.ua /node/182](http://www.lesovod.org.ua/node/182).
18. Масікевич Ю.Г., Мовчан Я.І., Цицима П.М. Правове регулювання заповідної справи в Україні (спеціальне зібрання законодавчих документів). - Чернівці: Книги-XXI, 2007.- 816 с.
19. Права людини в Україні – 2008. Доповіді правозахисних організацій / Українська Гельсінкська спілка з прав людини. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [helsinki.org.ua / index. php?id=1245859819](http://helsinki.org.ua/index.php?id=1245859819).
20. Правова охорона атмосферного повітря: практичні аспекти / За заг. ред. Жиравецького Т.М., Кравченко О.В. – Львів: ЕПЛ, 2011. – 120 с.
21. Програма дій. Повестка дня на 21 век и другие документы конференции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. – Женева: Центр «За наше общее будущее», 1993. – 70 с.
22. Річний звіт 2005-2006 // Екологія Право Людина. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [epl.org.ua /.../ Report_EPL_05-06_ua.pdf](http://epl.org.ua/.../Report_EPL_05-06_ua.pdf).
23. Справа зі зміни клімату – порушення Міністерством охорони навколишнього природного середовища інформаційного законодавства та законодавства про участь громадськості, «Екологія-право-людина». [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: http://epl.org.ua/a_spr_climate_change.html.
24. «Справедливість восторжествовала! Судебное разбирательство между убийцами и защитниками зубров выиграло защитники зубров!», Пресс-служба КЭЖЦ. [Електронний ре-

сурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://www.esoethics.ru/projects/zubr/news-2008-1.html>.

25. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні, доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу:

http://www.ombudsman.kiev.ua/dopovid%204/Dop4_%20Zmist.htm.

26. Черновський О., Папієв М., Ватаманюк В., Цицима П. Правові аспекти охорони довкілля (судова практика, кодекси та закони України).- Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 1006 с.

Стаття надійшла до редколегії 6 грудня 2011 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії М.К. Якимчуком.

O.K. Chernovskyj, R.A. Golonko, Yu.G. Masikevych, M.K. Cherkashyna

Protection of environmental rights

Summary

The article deals with the implementation and protection of environmental rights. The current state of the national legislative framework for environmental protection. The conclusion about the priority the protection of environmental human rights, preservation and restoration of natural resources in Ukraine.

Key words: environmental rights of citizens, resource legislation, forms of legal protection mechanisms for the protection of environmental rights, judicial protection of environmental rights, human rights community environmental organizations.

A.K. Черновский, Р.А. Голёнка, М.К. Черкашина, Ю. Г. Масікевич

Защита экологических прав граждан

Аннотация

Статья посвящена проблеме реализации и защиты экологических прав граждан. Проанализировано современное состояние национальной законодательной базы в отрасли охраны окружающей среды. Сделан взвод о приоритетности вопросов защиты экологических прав человека, сохранения и воспроизводства природных ресурсов в Украине.

Ключевые слова: экологические права граждан, ресурсное законодательство, формы правовой защиты, механизмы защиты экологических прав, судебная защита экологических прав, общественные правозащитные экологические организации.